

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ (๒) ศึกษาวิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และ (๓) นำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยการสุ่มแบบเจาะจงตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๕ รูป/คน ได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คน ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ

เมื่อสรุปในขอบเขตของภารกิจด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย พบว่า หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการสามารถแยกตามลักษณะสำคัญของภารกิจสาธารณสุขสงเคราะห์ ๔ ประการ ดังนี้

(๑) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเอง ซึ่งกิจอย่างใดอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

(๒) ด้านการช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ขุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่งอุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ

(๓) ด้านการก่อกุศลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ และอื่น ๆ

(๔) ด้านการก่อกุศลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในภาวะไม่ปกติ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วมพร้อมมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนทำอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชนผู้ประสบภัยพิบัติจากวินาศภัย อุบัติเหตุ และสาธารณภัยซึ่งได้แก่ภัย คือ ความยากจน ความเจ็บไข้

๕.๑.๒ วิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

สภาพการบริหารจัดการการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตามรายด้านของการวิจัย พบว่า

(๑) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือก่อกุศล ประกอบด้วย ๑) จุดแข็ง มี ๓ ประเด็น ได้แก่ วัดมีสถานที่รองรับการดำเนินงาน พระสังฆาธิการในพื้นที่เป็นผู้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแท้จริง และคณะสงฆ์มีนโยบายส่งเสริมการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ๒) จุดอ่อน มี ๑ ประเด็น ได้แก่ กิจการบางประเภทขาดงบประมาณสำหรับดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ๓) โอกาส มี ๒ ประเด็น ได้แก่ พุทธศาสนิกชนให้การสนับสนุนการดำเนินงานกิจการของวัด และหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเต็มที่ในขอบเขตที่กระทำได้ และ ๔) อุปสรรค มี ๑ ประเด็น ได้แก่ สื่อมวลชนไม่ช่วยเผยแพร่ข่าวสารด้านสาธารณสงเคราะห์เท่าที่ควร

(๒) ด้านการช่วยเหลือก่อกุศลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ประกอบด้วย ๑) จุดแข็ง มี ๒ ประเด็น ได้แก่ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และพระสังฆาธิการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชน ๒) จุดอ่อน มี ๑ ประเด็น ได้แก่ ขาดการประสานงานที่ชัดเจนระหว่างวัดและหน่วยงานรัฐหรือเอกชน ๓) โอกาส มี ๑ ประเด็น ได้แก่ กระแสนิยมแนวคิดจิตสาธารณะของคนในสังคม และ ๔) อุปสรรค มี ๑ ประเด็น ได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์มีส่วนร่วมจำกัดอยู่ในขอบเขตของผู้ให้การสนับสนุน

(๓) ด้านการก่อกุศลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ประกอบด้วย ๑) จุดแข็ง มี ๑ ประเด็น ได้แก่ พระสังฆาธิการเป็นผู้นำที่ดี ๒) จุดอ่อน มี ๑ ประเด็น ได้แก่ ขาดการปลูกฝังเรื่องการดูแลรักษาสาธารณสมบัติแก่ประชาชน ๓) โอกาส มี ๑ ประเด็น ได้แก่ พุทธศาสนิกชนบริจาคเงินในการจัดสร้างสาธารณสมบัติที่ฝ่ายสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ และ ๔) อุปสรรค มี ๑ ประเด็น ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มคนบุกรุกพื้นที่ที่เป็นสาธารณสมบัติเพื่อแสวงหาประโยชน์

(๔) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ประกอบด้วย ๑) จุดแข็ง มี ๒ ประเด็น ได้แก่ พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับคนทุกเพศทุกวัย และพื้นที่ของวัดเป็นเขตอภัยทาน ๒) จุดอ่อน มี ๑ ประเด็น ได้แก่ คณะสงฆ์ไม่มีหน่วยงานถาวรรองรับกรณีสงเคราะห์ประชาชนในภาวะประสบภัยพิบัติ ๓) โอกาส มี ๑ ประเด็น ได้แก่ ธรรมะเป็นที่ต้องการของคนในสังคมปัจจุบัน และ ๔) อุปสรรค มี ๑ ประเด็น ได้แก่ กฎหมายมิได้เอื้อให้สงเคราะห์สัตว์ได้ทุกประเภท

๕.๑.๓ การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตามรายด้านของการวิจัย มีรายละเอียด ดังนี้

๑) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือ ๓ ฝ่าย (บ้าน-วัด-รัฐ) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อน บนพื้นฐานของหลักสามัคคีธรรม คือ เมตตา สัมมาทิฐิ และความเป็นธรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่แท้จริงได้ โดยมีแผนการประชาสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรม เน้นเป้าหมาย วิธิดำเนินการ และการประเมินผลกระบวนการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

๒) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ คือ การส่งเสริมบทบาทพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำกลุ่มจิตอาสาประจำชุมชน ได้แก่ การพัฒนาคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของพระสังฆาธิการ การพัฒนาคุณลักษณะด้านเทคนิคการสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาคุณลักษณะทางด้านทักษะ ประสิทธิภาพ และความรู้ความสามารถที่สัมพันธ์กับงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งต้องจัดเป็นหลักสูตรอบรมระยะสั้นเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการระดับวัดโดยความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่และสำนักงานพระพุทธศาสนาส่วนกลางจัดทำหลักสูตร

๓) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ คือ การจัดตั้งกองทุนดูแลรักษาสาธารณสมบัติ โดยในการระดมทุนให้มีพระสังฆาธิการเป็นแกนนำในการรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ การตั้งกองทุนให้เป็นไปในลักษณะทุนนิธิโดยมีผู้ดูแลในรูปแบบของคณะกรรมการประกอบด้วย ตัวแทนฝ่ายคณะสงฆ์ ตัวแทนของฝ่ายบ้านเมือง และตัวแทนประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ร่วมกันรับผิดชอบ และในการนำเงินในกองทุนไปใช้เน้นการซ่อมแซมหรือบำรุง รักษาสาธารณสมบัติของชุมชนให้อยู่ในสภาพดี และการจัดกิจกรรมการอบรมเยาวชนให้มีจิตสำนึกรักและหวงแหนสาธารณสมบัติของชุมชนเป็นสำคัญ

๔) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ คือ การจัดตั้งศูนย์บำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติ โดยใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้งศูนย์บำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติ โครงการการบริหารเป็นรูปแบบของคณะกรรมการบริหารที่มีพระสังฆาธิการเจ้าของพื้นที่เป็นประธาน ร่วมด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการ ผู้ทรงคุณวุฒิจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และตัวแทนประชาชนในชุมชนเป็นกรรมการ งบประมาณมีที่มาจากการรับบริจาค และมีแผนปฏิบัติการรองรับกรณีเกิดภัยพิบัติกะทันหันด้วย ในส่วนของการดำเนินงานเพื่อเยียวยาจิตใจ ให้พระสงฆ์ปฏิบัติงานร่วมกับบุคลากรจากกรมประชาสัมพันธ์ และให้สามารถลงปฏิบัติงานนอกพื้นที่เพื่อบำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติที่ไม่สามารถเดินทางเข้ารับบริการได้

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจจึงนำมาอภิปรายผล โดยจำแนกตามรายด้านของการวิจัย ดังต่อไปนี้

(๑) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล

พบว่า มีแนวทางการพัฒนาโดยการสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือ ๓ ฝ่าย (บ้าน-วัด-รัฐ) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง บนพื้นฐานของหลักสามัคคีธรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และมีแผนการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาทางกายภาพ และสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีข้อบ่งชี้ประกอบทางกายภาพ คือ การใช้คุณธรรมนำการพัฒนา ซึ่งในที่นี้ ได้แก่ การใช้หลักสามัคคีธรรม ที่ประกอบด้วย เมตตา สัมมาทิฐิ และความเป็นธรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยเปิดเผย นั่นเอง ซึ่งไม่สอดคล้องกับที่ พิสมัย เสือเผ่า^๑ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการให้บริการประชาชนของสำนักงานประจำศาลจังหวัดหนองคาย” พบว่า ปัญหาสำคัญที่ต้องดำเนินการแก้ไขโดยเร่งด่วน คือ ไม่ได้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการให้บริการแก่ประชาชนไว้โดยเปิดเผย และสอดคล้องกับที่ วิทยา จันทร์แดง^๒ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” พบว่า แนวทางการพัฒนา คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคี สนับสนุน และสอดคล้องกับที่ ชุติมา สัจจจันทน์^๓ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการการศาสนากับการ ศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย” พบว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีบทบาทเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัยยาศัย และเป็นแหล่งปลูกฝังศีลธรรม สร้างเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคล ชุมชน และสังคม และสอดคล้องกับที่ พระอานวย หมอกเมฆ^๔ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การบริหารวัดในพระพุทธศาสนาสำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตหนเหนือ ภาค ๔” พบว่า กลยุทธ์การบริหารที่สำคัญประการหนึ่ง คือ กลยุทธ์การถือธรรมเป็นใหญ่

^๑พิสมัย เสือเผ่า, “แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการให้บริการประชาชนของสำนักงานประจำศาลจังหวัดหนองคาย”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

^๒วิทยา จันทร์แดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕).

^๓ชุติมา สัจจจันทน์, “รูปแบบยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการการศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาตามอัยยาศัย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๘), หน้า ข.

^๔พระอานวย หมอกเมฆ, “กลยุทธ์การบริหารวัดในพระพุทธศาสนาสำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตหนเหนือ ภาค ๔”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยภาคกลาง, ๒๕๕๖).

(๒) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์

พบว่า มีแนวทางการพัฒนาโดยการส่งเสริมบทบาทพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำกลุ่มจิตอาสาประจำชุมชน ได้แก่ การพัฒนาคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของพระสังฆาธิการ การพัฒนาคุณลักษณะด้านเทคนิคการสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาคุณลักษณะทางด้านทักษะ ประสพการณ์ และความรู้ความสามารถที่สัมพันธ์กับงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งต้องจัดเป็นหลักสูตรอบรมระยะสั้นเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการระดับวัดโดยความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่และสำนักงานพระพุทธศาสนา ร่วมกันจัดทำหลักสูตร แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาบุคคลหรือการพัฒนาคนุชยนั้น สิ่งแรกที่ต้องกระทำ คือ พัฒนาทักษะความรู้ความสามารถในงานที่ทำ ขณะเดียวกันจำเป็นต้องพัฒนาคุณลักษณะทางบุคลิกภาพของบุคคลควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลิกภาพของผู้นำซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของผู้ตามโดยตรงซึ่งเป็นผลต่อความสำเร็จของงานตามลำดับ นั้นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่ กองแผนงาน กรมการศาสนา^๕ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” พบว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษา และกระบวนการบริหารในการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นต้น นอกเหนือจากนี้ ซึ่งได้แก่ สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่น ๆ ล้วนเป็นเพียงปัจจัยเสริมหรือปัจจัยสนับสนุน เท่านั้น และสอดคล้องกับที่ นางสาวอัฐทพร พลปัดพี^๖ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะองค์กรธุรกิจสมรรถนะสูงตามแนวพระพุทธศาสนา” พบว่า ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่ดี มีความเชี่ยวชาญในงาน และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคลากรทุกคน และสอดคล้องกับที่ นายธงชัย สิงอุดม^๗ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๘” พบว่า ภาวะผู้นำที่ผู้นำควรมีและควรได้รับการพัฒนา ได้แก่ พฤติกรรมของผู้นำที่ต้องให้ความสนใจในสมาชิกเพื่อส่งเสริมขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นกับบุคลากร และ พฤติกรรมของผู้นำที่ต้องให้ความสนใจกับการทำให้เป้าหมายของงานประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับที่ นายอนุวัต กระสังข์^๘ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม” พบว่า การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ๑) การฝึกอบรม ได้แก่การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ๒) การศึกษา ได้แก่การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ และ ๓) การพัฒนา ได้แก่การพัฒนาปัญญา

^๕ กองแผนงาน กรมการศาสนา, “ปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”, รายงานการวิจัย, (กองแผนงาน กรมการศาสนา : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒หน้า ก-ข.

^๖ อัฐทพร พลปัดพี, “การพัฒนาคุณลักษณะองค์กรธุรกิจสมรรถนะสูงตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๗ ธงชัย สิงอุดม, “การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๘, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๘ อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

(๓) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ

พบว่า มีแนวทางการพัฒนาโดยการจัดตั้งกองทุนดูแลรักษาสาธารณสมบัติ โดยในการระดมทุนให้มีพระสังฆาธิการเป็นแกนนำในการรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ การตั้งกองทุนให้เป็นไปในลักษณะทุนนิติโดยมีผู้ดูแลในรูปแบบของคณะกรรมการ ประกอบด้วย ตัวแทนฝ่ายคณะสงฆ์ ตัวแทนของฝ่ายบ้านเมือง และตัวแทนประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ร่วมกันรับผิดชอบ และในการนำเงินในกองทุนไปใช้รักษาสาธารณสมบัติของชุมชนให้อยู่ในสภาพดี และการจัดกิจกรรมการอบรมเยาวชนให้มีจิตสำนึกรักและหวงแหนสาธารณสมบัติของชุมชนเป็นสำคัญ แสดงให้เห็นว่า ในการพัฒนานั้นให้ความสำคัญกับบทบาทของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการทำงานร่วมกันเป็นทีมตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ และเน้นการถ่วงดุลอำนาจการบริหารเพื่อเสริมความเข้มแข็ง และจัดสรรประโยชน์ร่วมกันในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับที่ กริชพัฒน์ ภูวนา^๙ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า การดำเนินกิจกรรมร่วมกันทั้งการร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน จะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป และสอดคล้องกับที่ ภิรมย์ จันถาวรและคณะ^{๑๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการพัฒนาชนบท บ้าน วัด โรงเรียน : โดยมหาวิทยาลัยสงฆ์” พบว่า รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาชุมชน มีกระบวนการที่น่าสนใจ ๓ ประเด็น คือ ๑) บทบาทของชาวบ้าน ขึ้นอยู่กับวิธีการที่สามารถจะนำชาวบ้านมาสู่กระบวนการโดยรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เท่านั้น ๒) บทบาทพระสงฆ์ เป็นผู้นำแห่งศรัทธาเข้าไปกับคนทุกระดับ และ ๓) ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ๓ สถาบัน คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นำไปสู่ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน และสอดคล้องกับที่ เพชริน สงค์ประเสริฐ^{๑๑} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” พบว่า การทำงานเป็นทีมเป็นการร่วมกันดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งสิ้นสุดภารกิจ ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้และค้นหาปัญหา การรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล การวางแผนปฏิบัติงาน การนำแผนไปปฏิบัติ และการประเมินผลลัพท์ และสอดคล้องกับที่ ชัชภูมิ สีสุมภู^{๑๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความต้องการการบริหารจัดการที่ดี โดยในการบริหารตามแผนงบประมาณ มีการดำเนินการตามแนวปฏิบัติงานที่กำหนดไว้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตรวจสอบถ่วงดุล

^๙กริชพัฒน์ ภูวนา, “รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔).

^{๑๐}ภิรมย์ จันถาวรและคณะ, “การพัฒนาแบบการพัฒนาชนบท บ้าน วัด โรงเรียน : โดยมหาวิทยาลัยสงฆ์”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ข.

^{๑๑}เพชริน สงค์ประเสริฐ, “การพัฒนาแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐).

^{๑๒}ชัชภูมิ สีสุมภู, “รูปแบบการบริหารจัดการเขตพื้นที่การศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล” *วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๘).

(๔) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์

พบว่า มีแนวทางการพัฒนาโดยการจัดตั้งศูนย์บำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติ โดยใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้งศูนย์บำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติ โครงการการบริหารเป็นรูปแบบของคณะกรรมการบริหารที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ซึ่งมีรูปแบบของการดำเนินงานหลัก คือ กิจกรรมการเยียวยาจิตใจ โดยให้พระสงฆ์ปฏิบัติงานร่วมกับบุคลากรจากกรมประชาสัมพันธ์ และให้สามารถลงปฏิบัตินอกพื้นที่เพื่อบำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยพิบัติที่ไม่สามารถเดินทางเข้ารับบริการได้ แสดงให้เห็นว่า แนวทางในการพัฒนานี้เป็นรูปแบบของการกระจายอำนาจให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม โดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนาในการเยียวยาจิตใจผู้ยากไร้และผู้ประสบภัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้พระสงฆ์นำธรรมะมาสู่ประชาชนโดยการปลุกฝังคุณธรรมที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง และการให้ข้อคิดแก่ชาวบ้านผ่านกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย ซึ่งสอดคล้องกับที่ คุณ โทษณ์ และเทพพร มังธานี^{๑๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับที่ ประทุม อังกูโรหิต^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์” พบว่า พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการและบุคคลทั่วไปสนับสนุนการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนาตามกรอบของพระวินัยและจารีตประเพณี เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง และสอดคล้องกับที่ ปรีชา กันธิยะ^{๑๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม” พบว่า มีพันธกิจมุ่งที่จะปลุกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง และสอดคล้องกับที่ พระมหาศรณชัย มหาบุญโณ (การะเวก)^{๑๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์” จากผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ปัจจุบันมีการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ มีการช่วยเหลือประชาชนโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตเมตตา พระสงฆ์มีบทบาทด้วยการให้ข้อคิดแก่ชาวบ้าน ผ่านกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย

^{๑๓} คุณ โทษณ์ และเทพพร มังธานี, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

^{๑๔} ประทุม อังกูโรหิต, “สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

^{๑๕} ปรีชา กันธิยะ, “การพัฒนาแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๒).

^{๑๖} พระมหาศรณชัย มหาบุญโณ (การะเวก), “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ภาคคณะสงฆ์ควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการการสาธารณสุขสงเคราะห์โดยกำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน
- ๒) ภาคคณะสงฆ์ควรร่วมมือกับมหาวิทยาลัยสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
- ๓) หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรสนับสนุนงบประมาณแก่คณะสงฆ์เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมเยี่ยมเยียนจิตใจผู้ประสบภัยภายหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติหรือภัยธรรมชาติ
- ๔) สื่อมวลชนในประเทศควรเผยแพร่ข่าวสารด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ๑) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ควรให้ทุกวัดกำหนดแผนปฏิบัติประจำปีด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ที่วัดดำเนินการเอง เพื่อสามารถประเมินความสำเร็จของการปฏิบัติงานได้อย่างเป็นรูปธรรม
- ๒) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ควรเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการหรือตัวแทนสงฆ์ในพื้นที่เข้าร่วมกับหน่วยงานราชการในการวางแผนพัฒนาหรือสงเคราะห์ชุมชน
- ๓) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสุขสมมติสถานที่ยืนเป็นสาธารณสุขสมบัติ ควรอบรมให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการเพื่อพัฒนาทักษะการดูแลสุขภาพสาธารณสุขสมบัติ
- ๔) ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ ควรเผยแพร่พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าให้แก่พระสังฆาธิการทุกระดับได้รับทราบทั่วกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพื้นที่ที่ไม่รองรับสื่อเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักและผสมผสานด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อนำข้อมูลเชิงสถิติจากวิธีการวิจัยเชิงปริมาณมาเป็นเครื่องยืนยันผลการวิจัยในเชิงคุณภาพ
- ๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายการบริหารจัดการการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการพัฒนาเครือข่ายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน